

the occupying forces, was still quite difficult, because their position has caused discontent of the indigenous population limit.

Key words: *deportation, the German population, the subjects, the occupation forces, the First World War, espionage, border zone, the Russian Empire.*

Отримано: 13.10.2016

УДК 94(477.43):178.1

О. О. Вітюк

ВПЛИВ АНТИАЛКОГОЛЬНОЇ КАМПАНІЇ НА СУСПІЛЬНУ ПОВЕДІНКУ І СВІДОМІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРЕДДЕНЬ ТА НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті зроблено спробу проаналізувати вплив антиалкогольної урядової кампанії Російської імперії на суспільну поведінку і свідомість населення Правобережної України в переддень та на початку Першої світової війни.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю сучасних оцінок впливу і наслідків урядової новації у запровадженні так званого «сухого закону» 1914 р, що поширився територіально також і на Правобережну Україну.

Висвітлено життя населення Правобережної України у переддень та на початку Першої світової війни в контексті сприйняття, усвідомлення та реакції щодо заборони на продаж спиртних напоїв. Споживання алкогольних напоїв в Російській імперії було суттєвим традиційним фактором повсякденного життя. Запровадження алкогольного «обмеження» стало каталізатором поглиблення соціально-економічної кризи на початку війни.

Автор звернув увагу на відповідні законодавчі документи, які офіційно забороняли та обмежували безконтрольну та непорядковану торгівлю спиртними і міцними напоями. Період Першої світової війни співпав із четвертою урядовою антиалкогольною кампанією та запровадженням «сухого закону» як радикального методу тотальної заборони продажу спиртних напоїв до закінчення військових дій.

Політичний крок у прийнятті «сухого закону» 1914 р. призвів до значних втрат у фінансовому надходженні до бюджетів різних рівнів, процвітанню таємної торгівлі недоброякісними спиртними напоями, збільшення кількості продажу сурогатів, вдосконаленню та поширенню технологій самогонваріння, негативного ставлення до влади та зростання антивоєнних та антиімперських настроїв серед військових, що були призвані на фронт.

У статті автор констатує, що радикальні методи Російського уряду у прийнятті відповідних законодавчих актів були необхідними, оскільки значного поширення набула девіантна поведінка серед населення (вчинення хуліганських дій, згвалтувань, самогубств та вбивств) та її вплив на свідомість жителів. Доведено, що прийняття «сухого закону» 1914 р. мало як позитивні так і негативні наслідки. Більшість населення Правобережної України не могла зрозуміти дій влади, оскільки звичай традиційного застілля продовжували залишатись. Однак, значна кількість громадян розу-

міла необхідність такої заборони для оздоровлення майбутнього молодого покоління.

Ключові слова: *Правобережна Україна, «сухий закон», Перша світова війна, «товариство тверезості», воєнний стан.*

Соціально-економічні перетворення, які почали відбуватись напередодні Першої світової війни, відобразились на житті тогочасного суспільства. Безсумнівно, війна, яка розпочалась, поглибила кризу у всіх сферах суспільного життя громад. Вітчизняний історичний досвід тих років аналізується як з точки зору уточнення причинно-наслідкових зв'язків між війною і революцією, так і з позиції оцінки механізмів мобілізації та стратегії забезпечення соціальної стабільності в умовах посилення кризи.

Перша світова війна позначилася на повсякденному житті населення Правобережної України, включаючи й такий суспільно-значущий її прояв як вживання спиртних напоїв. Російський імперський уряд поряд із мобілізаційними заходами, подорожчанням життя, біженством, вводить також і заборону на продаж горілки.

З початком Першої світової війни так званий «сухий закон» 1914 р. став однією із урядових новацій, який безперечно мав свою мету.

У статті вперше в українській історіографії розглянуто питання антиалкогольної кампанії на Правобережній Україні у переддень та на початку Першої світової війни, її впливу на суспільну свідомість і поведінку населення.

Безпосередньо роботам дослідників, що вивчали проблему антиалкогольної кампанії на Правобережній Україні в переддень та початку Першої світової війни у XX ст., історики не приділяли достатньої уваги. Більше місця у їхніх працях відведено практиці боротьби з цим явищем. Слід відзначити статті А. Ніколаєва, який, розглядаючи історію руху за тверезість у кінці XIX – на початку XX ст., участь уряду в антиалкогольній діяльності проблему дитячого алкоголізму, частково зупинився на поглядах тогочасних дослідників [1].

Українська дослідниця В. Стремецька з соціально-гуманістичних позицій проаналізувала надбання дослідників кінця XIX – початку XX століття на проблему алкоголізму та практичну діяльність у напрямку боротьби з алкоголізмом в цей період [2]. У соціально-економічному контексті наслідки заборони продажу алкоголю досліджувались І. Введенським [3] та Д. Вороновим [4]. З сучасних робіт слід відзначити доробки А. Мак-Кі [5], який досліджував причини та наслідки «сухого закону» в Російській імперії в роки Першої світової війни та О. Вільшанської [6], яка визначила, що наслідком антиалкогольної кампанії стало збільшення відсотку курців тютюну, а також вживання кокаїну, що особливо набуло поширення серед студентської молоді та в артистичному середовищі загалом по Україні.

Метою публікації є аналіз впливу і наслідків запровадження «сухого закону» 1914 р., антиалкогольної кампанії на Право-

бережній Україні в переддень та на початку Першої світової війни на свідомість та соціальну поведінку жителів громад.

На початку ХХ ст. алкоголізм у Російській імперії набув значних обсягів. На кожну людину щорічно припадало близько 5 пляшок чистого спирту [7, с.561]. Це було менше, ніж в інших країнах, однак напої, які вживали в імперії, були значно міцнішими; відрізнявся також спосіб вживання алкоголю: якщо на Заході пили часто й у невеликій кількості, то в імперії – рідше, але напивалися до нестями. Тому, смертність від вживання алкогольних напоїв була більшою, ніж у країнах Заходу. У великих містах кількість спожитого спирту зрівнювалася із західними показниками. Річні витрати на алкоголь дорівнювали близько 1 млрд. крб., що становило 11% всього народного прибутку країни [2, с.23]. Сукупність фактів і рух за тверезість у країнах Заходу сприяли особливій увазі до явища алкоголізму в Російській імперії.

В той час дослідники відокремлювали пияцтво (зловживання спиртними напоями) від алкоголізму (найвища стадія розвитку залежності, хвороба), хоча часто ці слова вживали як синоніми. Крім того, вони намагалися розробити класифікацію цих явищ. С. Первущин виділив три види масового алкоголізму. Перший – столовий алкоголізм (вживання алкоголю як звичайного предмета харчування) поділяється на дві підгрупи: регулярне вживання алкоголю, нарівні з вживанням чаю, та вживання спиртного, обумовлене слабким розвитком інших потреб (наприклад, людина заробляє гроші, але не знає, куди їх витратити, тому купує спиртне). Другий вид – споживання спиртних напоїв внаслідок незадоволення навколишньою реальністю, тобто соціальний алкоголізм. Тут алкоголь виступає в якості наркотику, який допомагає людині забути про соціальні негаразди. Третій вид алкоголізму – побутовий або обрядовий, коли люди п'ють тому, що такий порядок і це наслідок «сивої старовини» (на весіллі, похоронах, на свята, рекрутських наборів тощо) [2, с.23]. Таким є більша частина селянського алкоголізму. Варто наголосити на тому, що немає чистих видів алкоголізму. Зокрема, у побутовому алкоголізмі ми знайдемо елементи соціального.

Радикальні методи імперського уряду були по-різному оцінені як дослідниками так і населенням. М. Тизенгаузен обґрунтував три заходи, які могли б привести до обмеження пияцтва. Це введення в продаж якісного пива, для чого автор радив заборонити його виготовлення в домашніх умовах та дозволити земствам відкривати пивоварні заводи; реформа питних закладів (трактири відкривати лише у тих поселеннях, де були школи, плату за право питної торгівлі використовувати на розвиток освіти); заборона продажу низькопробної продукції [2, с.25]. Якщо попередній дослідник віддавав перевагу профілактичним діям, які мали на меті утримати від вживання спиртного якомога більшу кількість людей, або хоча б зменшити згубний вплив спиртного на організм, то автори статті «Алкоголізм як народне лихо», розміщеної в «Народній енциклопедії», дотримувалися однозначної позиції:

«Повне припинення виготовлення і продажу алкоголю є єдиний корінний засіб для боротьби з алкоголізмом» [7, с.574].

Споживання алкогольних напоїв на початку ХХ ст. в імперії було суттєвим традиційним фактором повсякденного життя населення. Важко навіть було уявити, що алкогольні заборони як катализатор економічної кризи і розвитку революційної ситуації співставні з наслідками Першої світової війни.

Безконтрольна торгівля та виготовлення спиртних напоїв в містах та селах Правобережної України призводила до негативних наслідків у суспільстві. В с. Теремці Ушицького повіту Подільської губернії не було казенної винної лавки, однак, процвітало таємне шинкарство, у якому був зацікавлений та мав «дармовий стакан» сільський староста Т. Кочурка [8, с.4].

Процвітанню таємних закладів не єдина причина до введення «сухого закону» у 1914 р. Влада втратила по суті вплив на впорядковану торгівлю алкоголем, в чому були зацікавлені і більшість чиновників, які могли влаштувати свій «бізнес». В результаті державний апарат залишався винним у алкоголізації суспільства. Російський уряд, приймаючи для себе та всього населення імперії доленосне рішення, керувався багатьма факторами: дохідність бюджету, таємна торгівля, висновки лікарів, наслідки для суспільства, ставлення до влади тощо.

Значна частина лікарів стверджували, що потреба в алкоголі – результат бездумного звикання притаманного спиртним напоям, що навіть у маленьких дозах алкоголь скорочує життя і загрожує виродженню нащадків. Як наслідок, ставилось завдання не в контролі над торгівлею алкоголем, а у її повній забороні.

Дії, що вчинялись жителями територіальних громад на Правобережній Україні ще раз доводили необхідність радикальних дій з боку імперського уряду. Абсурдність вчинків, що здійснювались під впливом алкоголю, сприяли поширенню девіантної поведінки та впливали на свідомість населення. Вчинення хуліганських дій, згівалтувань, самогубств та вбивств – це далеко не весь перелік наслідків вживання «зеленого змія».

29 грудня 1913 р. в корчмі Берко Фукса, яка розташовувалась в с. Полчин Новоград-Волинського повіту Волинської губернії, власник повітряного млину (німець за походженням), побачив у нього на пічці ікону та запитав причину її появи. Берко відповів, що невідомий відвідувач приніс йому її перед святами та, у зв'язку з відсутністю коштів, обміняв на пляшку горілки [9, с.3].

На початку 1914 р. жителі громад розпочали самостійно вживати заходи щодо боротьби з таємним виготовленням та реалізацією алкоголю. На сільському сході в с. Коханівка Вінницького повіту Подільської губернії для боротьби з прихованими шинками, були обрані уповноважені в особі старости В. Римара і селянина Рибака, яким було доручено повідомляти акцизному нагляду про всіх осіб, що таємно ведуть торгівлю спиртними напоями і, у випадках потреби, бути свідками у суді [10, с.4].

До учасників протидії алкоголізму ініціативно залучались і місцеві кооперативи. Багринівецьке кредитне товариство Літинського повіту Подільської губернії, ведучи боротьбу з сильно розвинутим в селі алкоголізмом, прийняло рішення: зменшувати кредит членам товариства, що ведуть таке життя і при невіправленні своєї поведінки виключати з нього. Крім того, було вирішено, що за появу в товаристві у стані алкогольного сп'яніння – штрафувати: якщо вперше – на 50 коп., вдруге – виключати з членів кооперативу. На загальних зборах саме з цієї причини було виключено 2-х членів правління і 1-го члена ради. Радикальні заходи позитивно вплинули на членів товариства і його подальший розвиток, до якого почало надходити більше вкладів від населення [11, с.4].

Часто траплялися випадки, що, споживаючи в нерозумних об'ємах спиртні напої, люди навіть не замислювались про наслідки, які можуть для них наступити. В с. Жилинці Проскурівського повіту Подільської губернії 29 січня 1914 р. на полі було знайдено труп невідомого чоловіка. Згодом селяни ідентифікували його, це був труп селянина Околити 55 років з сусідньої територіальної громади. В результаті розслідування, з'ясовано, що 28 січня того ж року він пішов на ярмарок продавати корову, а вже ввечері, зустрівшись з односельчанами, зайшов в трактир і пропив всі гроші. Повертаючись додому у стані сильного алкогольного сп'яніння, упав, заснув і замерз [12, с.4]. Такі випадки були непоодинокі. Наприкінці січня 1914 р. в с. Бохоники Вінницького повіту Подільської губернії селянин Я. Гаврилюк 25 років після вечірки повертався додому і замерз в болоті [13, с.4].

До запровадження «сухого закону» у серпні 1914 р. було визнано, що православна церква з її мережею товариств тверезості не може сама протидіяти проблемі алкоголізму. Керівники руху «за тверезість» всередині православної церкви приходили до висновків, що їх зусилля будуть марними, якщо на торгівлю алкоголем не будуть накладені жорсткі санкції [5, с.150]. Водночас в містах і містечках проводили «свята тверезості». В Києві свято розпочалось 28 квітня 1913 р. з богослужіння в Братському монастирі, Володимирському соборі, церкві Св. Магдаліни на Шулявці. На площах перед храмами духовники виголошували проповіді про тверезість та згубний вплив алкоголю. У своїх проповідях вони вказували, що алкоголізм згубно впливає на моральний стан населення, сімейний лад, розумовий і моральний розвиток дітей [14, с.2]. Проте наслідки були парадоксальними. Було доведено, що в так звані «свята тверезості» населення споживало спиртні напої значно більше ніж в звичайні дні.

Для прийняття рішучих дій у боротьбі з алкоголізмом, у 1914 р. в Державній Раді було обговорено законопроект про заходи протидії цьому явищу. Законопроект став серйозним ударом по державній монополії, дозволяючи сільській територіальній громаді забороняти в себе продаж алкоголю [5, с.151]. Наслідком обговорення даного законопроекту стало видання цілого ряду циркулярів міністром фінансів П. Барком, які обмежували (а не забороняли – *авт.*) торгівлю алкоголем.

Слід зазначити, що не всі клопотання сільських громад про закриття шинків були об'єктивними. «Сухий закон» насамперед був вигідним для підпільних торгівців (шинкарів), які бажали позбутися конкуренції та підбурювали різноманітними способами і методами односельчан писати клопотання про заборону торгівлі горілкою.

Можна з впевненістю констатувати той факт, що боротьба з алкоголізмом в територіальних громадах до запровадження «сухого закону» не набула визначеної форми. Будь-яка діяльність у цьому напрямку була зосереджена виключно на особистому переконанні, яке, на жаль, не завжди давало бажаний результат. Не в повній мірі досягали своєї мети і народні читання та бесіди, які демонстрували шкідливість горілки і наслідки алкоголізму. Селянство до таких заходів ставилося доволі байдуже, хоча в певній мірі поділяло думки «діячів тверезості», але на шлях виправлення ставали лише одиниці. Таке ставлення було цілком природне на той час. Особисте переконання, на якому було все це засновано, було недостатньо міцним фундаментом, на якому можна було б побудувати всю боротьбу з алкоголізмом. Воно не формувало переконання про зв'язки між побутом села та ідеєю тверезості. За споживання алкоголю селянство не зазнавало жодних покарань, тому і вважало це питання особистим та залежним лише від своєї волі.

Для того, щоб ідея тверезості отримала своє продовження на селі і боротьба з алкоголізмом принесла більш очікувані результати, влада та громадськість прийшли до думки, що слід було поставити її на більш вищій рівень життєвих відносин та пов'язати з діяльністю різних установ, які могли б сприяти моральному оздоровленню та сприяти розвитку населення.

Губернаторами розроблялись обов'язкові постанови про торгівлю алкоголем у вихідні, базарні та святкові дні, відкривались «товариства тверезості» (переважно у селах – *авт.*). В с. Литківка Брацлавського повіту Подільської губернії було багато таємних шинків, де разом із алкоголізмом розвивалось хуліганство та грубе насилля. Громада села для боротьби з цим явищем вирішила відкрити «товариство тверезості» [15, с.4]. Подільським губернським земством було розроблено обов'язкову постанову про торгівлю у вихідні і святкові дні. Відповідно до якої, здійснення будь-якої торгівлі в ці дні було обмежено в часі з 12 до 17 год. [16, с.4].

Діючим на той час військовим міністром В. Сухоміновим до травня 1914 р. було підготовлено план закриття всіх питних закладів, окрім ресторанів 1-го розряду в районах мобілізації [5, с.151]. Уряд імперії особливо «хвилювався» щоб не велає торгівля спиртними напоями під час проведення мобілізаційних заходів та не розповсюджувалась горілка серед військових. Особливо розмаху так звані «п'яні бунти» почали набувати після серпня 1914 р.

Поряд із закриттям, відповідно до громадських вироків, казенних винних закладів, акцизне відомство прийняло ряд заходів щодо вивчення питання про згубну дію питних закладів в тих місцевостях, звідки така інформація не надходила. Відповідно, 18 червня 1914 р. управляючий акцизними зборами Київської

губернії В. Новожилов видав розпорядження щодо збору статистичної інформації на місцях про кількість продажу міцних напоїв та чисельність питних закладів у сільській місцевості. Окрім цього, ним же було видано розпорядження про повну ліквідацію будь-якої торгівлі спиртними напоями, зокрема, з 1 січня 1915 р. пивних, з 1 квітня 1915 р. казенних винних, а з 1 січня 1916 р. – будь-яких закладів торгівлі спиртними напоями [17, с.2].

На частині територіальних громад Правобережної України свідомі жителі ще до введення «сухого закону» позбавлялись від впливу на них «зеленого змія». У с. Кузьмин Ольгопільського повіту Подільської губернії відзначався відносний спокій у житті громади, який було встановлено після закриття таємних шинків [18, с.4]. Причиною такого переродження стало усвідомлення самими селянами згубного впливу спиртного на їх поведінку та життя загалом. Так зване «прозріння» прийшло до селян після звернення одного з них до акцизного контролера, якому було повідомлено про зберігання горілки у місцевого єврея. Вказаного єврея було заарештовано на 6 місяців. Цей випадок позитивно вплинув на інших торговців, які припинили свою діяльність.

На півдні Подільської губернії громади сіл неохоче приймали рішення про закриття шинків. Громада с. Новосілка Балтського повіту Подільської губернії, прийняла таке рішення лише після того як побачила поширення та «процвітання» дитячого алкоголізму [19, с.4].

Імперська та місцева влада надавала багато уваги питанням боротьби з алкоголізмом, постійні наради, інструкції та вказівки на місцях, були невід'ємною частиною їх діяльності. 15 липня 1914 р. у Києві начальник краю генерал-ад'ютант Ф. Трепов провів нараду, де основним питанням була «боротьба з народної нетверезістю». Нарада пройшла з доволі значним представництвом за участі, зокрема, начальника управління неокладних зборів С. Хрипунова, управляючого відділом казенного продажу І. Христофорова, члена міністерства фінансів Д. Вареса та представників 9-ти губерній, серед яких, від Волинської – Огородников та Подільської – Істомін. На засіданні було прийнято ряд важливих рішень: передача повноважень по боротьбі з алкоголізмом земствам і містам, поступове закриття казенних винних лавок і місць приватної торгівлі, обмеження у відкритті пивних лавок та їх закриття поблизу навчальних закладів [20, с.3].

Окрім хуліганства, яке вчинялось у стані алкогольного сп'яніння, і за яке громадяни піддавались адміністративним стягненням або арешту на декілька місяців, поширилась тенденція до самогубств. Варто наголосити на тому, що із зменшенням реалізації алкогольних напоїв скоротилась і кількість самогубств. За даними швидкої допомоги у Києві [21, с.14], кількість самогубств і замахів на них з 18 червня по 17 липня 1914 р. було 68, а з 18 липня по 19 серпня 1914 р. – 42.

22 серпня 1914 р. було прийнято закон про заборону виробництва і продажу спиртних напоїв або «сухий закон» [22, с.170-

171]. Однак, чи можна стверджувати, що введення «сухого закону» сприяло повній забороні виробництва і продажу спиртних напоїв? На нашу думку, ні. Розглянемо деякі аспекти співвідношення «за» і «проти» введення нормативного акту.

Прийняттий нормативно-правовий акт мав обмежену дію у часі, оскільки вводився до «закінчення військового часу». Поставало питання його доцільності і впливу на поведінку людей та їх сприйняття нововведень. З початком мобілізаційних дій, які співпадали із Четвертою горілчаною монополією в імперії і введенням «сухого закону», почали відбуватись «п'яні бунти» серед призовників. Чи варто пов'язувати «п'яні бунти» із запровадженням нових норм життя? «Сухий закон» не був першопричиною початку бунтів. Це скоріше феномен масової поведінки людей, який був викликаний їх певними ментальними уподобаннями.

Одночасно відбуваються сільські сходи щодо закриття казенних винних лавок, трактирів і пивних у Гайсинському (Теплик, Гайворон, Струньківка, Пчельнянка) [23, с.4] та Брацлавському (Гута) [24, с.4] повітах Подільської губернії. Для законності прийнятих громадами рішень було видано Циркуляр міністра фінансів П. Барка, який роз'яснював, що «... задоволенню підлягають всі законні вирокі сільських сходів як у загальній забороні будь-якої торгівлі міцними напоями так і у частковому недопущенні продажу спирту, вина і горілчаних виробів...» [25, с.2].

У питаннях зменшення торгівлі алкогольними напоями «сухий закон» мав здебільшого позитивний результат для громад Правобережної України, однак, був і «темний» його бік. До позитивних зрушень варто віднести зменшення хуліганства, нецензурних висловлювань, підвищення продуктивності праці, зростання рівня зайнятості населення, оздоровлення стосунків у сім'ях. Представники духовенства зазначали, що після заборони продажу горілки, більше населення стає ходити до храмів. Журналісти повідомляли про збільшення кількості реалізованих номерів газет та зменшення кількості бідних. Більшість жінок сприймали похід чоловіків на фронт як звільнення їх від чоловічого «ярма», а більшість з них взагалі висловлювались за те, щоб «... війна тривала якомога довше» [26, с.65].

Негатив, який дав «закон» здебільшого був фінансовий, причому для вищого чиновницького апарату. Царський уряд не врахував (або прорахував – *авт.*) той факт, які наслідки для казни він потягне за собою. Бюджет отримав величезний на ті часи дефіцит. Міністр фінансів П. Барк, звітуючи у Думі, зазначав: «...головна частина нашого дефіциту стала наслідком не стихійних причин, а результатом свідомої волі царя» [5, с.155]. Дефіцит бюджету склав майже 1 млрд. крб. Це кошти, які могли бути витрачені на потреби армії та допомоги сім'ям військових. Недостатність коштів змушувало уряд йти на радикальні кроки, збільшуючи акцизні збори на товари та встановлюючи великі податки на залізничні перевезення. Головним негативним наслідком став запуск «друкарського верстату», що в свою чергу сприяло значному зростанню інфляції.

Як наслідок, «сухий закон» збільшив прірву між містом і селом. Промислові товари після підняття на них цін стали мало цікавити селян, які жили переважно на самозабезпеченні. Чи була альтернатива «сухому закону»? І чи був «сухий закон» дійсно «законом»? Влада намагалась віднайти рівноцінну культурну заміну алкоголю, однак, в умовах війни це було не просто.

Заборона торгівлі алкоголем призвела до нелегального його продажу, поширенню контрабанди та розвитку «чорного ринку». На Правобережжі почала з'являтися горілка іноземного походження, переважно австрійська. 14 жовтня 1914 р. приставом 1-ї частини Демченком при проведенні обшуку квартир підозрілих осіб М. Лерінмана, І. Бліндера та Г. Вайнбойма, що «нібито» продавали спиртні напої, було знайдено австрійську горілку [28, с.4], після чого їх було заарештовано та ув'язнено на 3 місяці. В той же час Акцизним управлінням повідомлялось, що з часу завоювання Галичини, було складено більше 100 протоколів за таємний продаж спирту іноземного виробництва [28, с.4].

Після жорстоких заходів влади у боротьбі з іноземним «зеленим змієм», на місцях набуло поширення споживання альтернативних джерел спирту: самогону, одеколону та різного роду сурогатів (денатурат, лак, ханжа, політура). Варто відзначити, що самогонваріння не було особливо поширено через складність технологічного процесу, однак, «технічно спритні» військові переселенці ходили по селах і варили самогон, а за додаткову плату навчали місцеве населення користуватись самогонними апаратами. Народний промисел самогонваріння свідчив про провал соціального експерименту із «сухим законом».

Для більшості жителів територіальних громад Правобережної України споживання алкогольних напоїв визначалось не схильністю до випивки, а традиційними звичаями. Споживання спиртного мало обов'язковий характер при зустрічі гостей, під час церемоніального обіду, що призводило до побутового та обрядового алкоголізму.

Перша світова війна сприяла швидшому поширенню в імперії законодавчих змін у питаннях боротьби з алкоголізмом. В більшості міст Правобережної України «сухий закон» можна було характеризувати як абсолютну заборону, що в свою чергу потягнуло розвиток контрабандного обігу спирту, поширенню самогонваріння та споживання сурогатів.

Минуло вже більше 100 років з часу подій Першої світової війни, однак, законодавчий імперський досвід проведення антиалкогольної компанії слід врахувати як урок для нинішньої влади в оздоровленні молодого покоління та нації загалом.

Дослідження антиалкогольної компанії на Правобережній Україні та її вплив на зміни у суспільній свідомості населення потребують подальших розвідок, особливо у період перебігу та закінчення великої війни.

Антиалкогольна кампанія та «сухий закон» 1914 р. були по суті соціальним експериментом в імперії. З одного боку, це полі-

тичний хід, який дозволив побачити та зрозуміти механізм впливу влади на поведінку населення; з іншого, дійсно спробувати подолати страшну загрозу зі сторони «зеленого змія», особливо у сільських місцевостях. Залишився не менш важливий фактор проти політики уряду – звичай традиційного застілля, яких було дуже важко позбутися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Николаев А.В. Детский алкоголизм: постановка проблемы участниками трезвенного движения в начале XX века [Электронный ресурс] / А.В. Николаев. – Режим доступа: <http://borbaspnjstvom.narod.ru/Detsk.htm>; Николаев А.В. Деятельность обществ трезвости [Электронный ресурс] / А.В. Николаев. – Режим доступа: <http://borbaspnjstvom.narod.ru/Obwestvo.htm>; Николаев А.В. Антиалкогольные кампании XX века в России: общие тенденции и уроки [Электронный ресурс] / А.В. Николаев. – Режим доступа: <http://borbaspnjstvom.narod.ru/Stat1.htm>
2. Стремецька В.О. Теоретичні аспекти боротьби з алкоголізмом у кінці XIX – на початку XX ст. / В.О. Стремецька // Наукові праці. Історичні науки [Текст] : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т.83. – № 70. – С.22-27.
3. Введенский И.Н. Опыт принудительной трезвости / И.Н. Введенский. – Екатеринбург : ООО «ИРА УТК», 2008. – 51 с.
4. Воронов Д.Н. Жизнь деревни в дни трезвости (по данным земских и других анкет) / Д.Н. Воронов. – Петроград : Государственная типография, 1916. – 70 с.
5. Мак-Ки А. Сухой закон в годы Первой мировой войны: причины, концепция и последствия введения сухого закона в России: 1914-1917 гг. / А. Мак-Ки // Россия и Первая мировая война : мат. междунар. науч. колоквиума. – СПб., 1999. – С.147-159.
6. Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни / О.Л. Вільшанська // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С.56-71.
7. Народная энциклопедия. – Т.5: Медицина. Полутом 2 / Сост. Н.С. Бокариус, Е.П. Браунштейн, К.Н. Георгиевский. – М., 1910. – С.405-788.
8. По Подоліі // Подолія. – 1914. – 16 берез. – № 31. – С.4.
9. Возмутительный случай // Подолія. – 1914. – 17 січ. – № 8. – С.3.
10. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 08 січ. – № 4. – С.4.
11. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 22 січ. – № 10. – С.4.
12. По Подоліі // Подолія. – 1914. – 09 лют. – № 18. – С.4.
13. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 28 лют. – № 26. – С.4.
14. «Праздник трезвости» в Киеве // Южная копейка. – 1913. – 29 апр. – С.2.
15. По Подоліі // Подолія. – 1914. – 07 травня. – № 54. – С.4.
16. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 23 травня. – № 61. – С.4.
17. К борьбе с пьянством // Южная копейка. – 1914. – 18 июня. – С.2.
18. По Подоліі. с. Кузьмин // Подолія. – 1914. – 20 червня. – № 73. – С.4.
19. Кореспонденція. с. Новосілка // Подолія. – 1914. – 27 червня. – № 76. – С.4.
20. Совецание по борьбе с пьянством // Киевская мысль. – 1914. – 16 июля. – С.3.
21. Введенский И.Н. Опыт принудительной трезвости / И.Н. Введенский. – М. : Издание Московского Столичного Попечительства о Народной Трезвости, 1915. – 51 с.
22. Левин С.М. Важнейшие законы, указы и распоряжения военного времени : сборник законов, манифестов, указов Правит. сенату и министрам, Высочайших повелений, постановлений Совета Министров,

- Военного и Адмиралтейств-Совета, инструкций и распоряжений министров, изданных во время войны с Германией, Австро-Венгрией и Турцией, с приложением предметного указателя / С.М. Левин. – Пг., 1915-1916. – Т.1 : Июль 1914 г. – апрель 1915 г. – 1915. – XVIII, 728 с.
23. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 28 листопада. – № 127. – С.4.
24. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 07 грудня. – № 131. – С.4.
25. Циркуляр міністра фінансів управляючим акцизними зборами // Подолія. – 1914. – 27 липня. – № 88. – С.2.
26. Щербинин П.П. Алкоголь в повседневной жизни российской провинции в период Первой мировой войны 1914-1918 годов / П.П. Щербинин // Вестник Челябинского государственного института. – № 2. – Т.1. – 2003. – С.62-72.
27. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 15 жовтня. – № 108. – С.4.
28. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 19 грудня. – № 110. – С.4.

А. Витюк

Влияние антиалкогольной кампании на общественное поведение и сознание населения Правобережной Украины в канун и в начале Первой мировой войны

В статье сделана попытка проанализировать влияние антиалкогольной правительственной кампании Российской империи на общественное поведение и сознание населения Правобережной Украины в канун и в начале Первой мировой войны.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью современных оценок воздействия и последствий правительственной новации в введении так называемого «сухого закона» 1914 г., распространившийся территориально также и на Правобережную Украину.

Освещена жизнь населения Правобережной Украины в канун и в начале Первой мировой войны в контексте восприятия, осознания и реакций о запрете на продажу спиртных напитков. Потребление алкогольных напитков в Российской империи было существенным традиционным фактором повседневной жизни. Введение алкогольного «ограничения» стало катализатором углубления социально-экономического кризиса в начале войны.

Автор обратил внимание на соответствующие законодательные документы, которые официально запрещали и ограничивали бесконтрольную и неупорядоченную торговлю спиртными и крепкими напитками. Период Первой мировой войны совпал с четвертой правительственной антиалкогольной кампанией и введением «сухого закона» как радикального метода тотального запрета продажи спиртных напитков до окончания военных действий.

Политический шаг в принятии «сухого закона» 1914 г. привел к значительным потерям в финансовом поступлении в бюджеты различных уровней, процветанию тайной торговли недоброкачественными спиртными напитками, увеличению количества продаж суррогатов, совершенствования и распространения технологии самогонварения, негативного отношения к власти и рост антивоенных и антиимперских настроений среди военных, которые были призваны на фронт.

В статье автор констатирует, что радикальные методы Российского правительства в принятии соответствующих законодательных актов были необходимы, поскольку значительное распространение получило девиантное поведение среди населения (совершение хулиганских действий, изнасилований, самоубийств и

убийств) и ее влияние на сознание жителей. Доказано, что принятое «сухого закона» 1914 г. имело как положительные так и отрицательные последствия. Большинство населения Правобережной Украины не могла понять действующей власти, поскольку обычаи традиционного застолья продолжали оставаться. Однако, в значительном количестве территориальных общин понимали необходимость запрета для оздоровления будущего молодого поколения.

Ключевые слова: Правобережная Украина, «сухой закон», Первая мировая война, «общество трезвости», военное положение.

A. Vityuk

The influence of antialcoholic company on social conduct and consciousness of the Right-bank Ukraine population on the eve and at the beginning of the First World War

The attempt of analysing the antialcoholic government company influence of the Russian Empire on social conduct and consciousness of the Right-bank Ukraine population on the eve and at the beginning of the First World War is made in the article.

The investigation actuality is coursed by the modern estimation of influence and consequence of government innovation in usage of the so called «dry law» in 1914 year spread also on the territory of the Right-bank Ukraine.

The life of the Right-bank Ukraine population on the eve and at the beginning of the First World War in the context of perception, realizing and reactions as for prohibition of alcoholic drinks in the Russian Empire was an essential traditional factor of every day life.

The usage of alcoholic «limitation» became cataloguer of deepening of the social-economic crisis at the beginning of the war.

The author paid attention to the appropriate law documents officially prohibited and limited uncontrolled and unregulative alcoholic and strong drinks sale. The period of the First World War coincided with the fourth antialcoholic government company and the usage of «dry law» as a radical way of total prohibition to sell alcoholic drinks until the end of war actions.

The political step in «dry law» acceptance in 1914 year coursed considerable losses in financial receipt to budgets of different levels, the growth of secret trade of alcoholic drinks of poor quality, the enlarging of amount of substitutes sale, the improving and expansion of home-distilled vodka making technology, the negative attitude to the government and the growth of antiwar and antiimperial mood among the military called to the war.

The author tells that the radical ways of Russian government in acceptionation of corresponding documents were necessary because of considerable grown of deviational conduct among the population (hooligan actions, violation, subsides and murder and its influence on tenants consciousness). The acceptance of «dry law» in 1914 year is proved to have positive and negative results.

Most inhabitants of the Right-bank Ukraine couldn't understand the government actions as the customs of traditional feast lasted. Nevertheless, a great amount of territorial communities understood prohibition necessity for future generation improvement.

Key words: the Right-bank Ukraine, «dry law», the First World War, «abstinent association», military state.

Отримано: 19.08.2016